

**Pr. conf. dr. Nicușor Tucă,
Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Ovidius“ din Constanța**

IERARHI ȘI TEOLOGI DE SEAMĂ LA TOMIS ÎN PRIMUL MILENIU CREȘTIN

Abstract: *Scythia Minor (Dobruja) has always been an area of great interest for many historians, archaeologists and theologians who have studied the evolution of Christianity in this territory, significantly contributing to its history. Most archaeological discoveries of the former provinces Scythia Minor and Dacia prove the fact that Christianity reached these territories since the first centuries of our era. It is already a proven fact that the land of Scythia Minor has been inhabited by a large number of Christians even since the first centuries, and areal Church life has developed here. This was also due to the Edict of Milan, of 313, through which the Christians were allowed to freely express their faith.*

The Holy Apostle Andrew preached Christianity in Scythia Minor but also in the neighbouring regions, in north and west, as well. This is proved by many archaeological discoveries.

It is in the capital of this land – Tomis – that the first bishops of this area ran their activity, establishing here a Metropolitan Bishopric that enjoyed a real independence (αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπών), certainly acquired through its role of protector of the true faith. The Bishopric of Tomis, the oldest ecclesiastic institution in Romania, played a significant role in the early Christian Church.

Some of these bishops of Tomis took part in ecumenical councils and defended the Orthodoxy on the occasion of their participation in the 1st, 2nd, 3rd and 4th Ecumenical Councils. They also had a great role in the receiving of the dogmatic resolutions of these Ecumenical Councils by the Christians whom they ministered. They preached and defended the Orthodoxy even through martyrdom, as it happened in the case of Evangelicus, Ephremus and Titus, being real examples of faith and theological knowledge. In the present study, we shall present, on the one hand, the bishops of Tomis who had connections with the Christian East and West, through their participation in the Ecumenical Councils, and, on the other hand, some theologians of great value of these lands, thanks to whom the Church succeeded in remaining unharmed by the troubled times and by the numerous heresies.

We also need to mention the fact that some bishops of Tomis were erudite people, appreciated by their contemporaries, as it happened with Teotim, also called the Philosopher, and with bishop Ioan (John). Beside them, some famous theologians, like Saint Ioan (John) Cassian, Dionysius Exiguus and the "Scythian monks", stand out.

The archaeological documents, particularly the inscriptions and the high number of martyrs of Christ from all of Scythia Minor, prove the fact that in Scythia Minor none of the heresies of that time grew roots. A sure contribution to the receiving of the dogmatic resolutions of the Ecumenical Councils in the Church of Scythia Minor and the propagation of these resolutions among the clergy and the Christians was, on the one hand, that of the Christian divine service and, on the other hand, that of the bishops who participated in these councils or who had close connections with the Fathers and theologians of the Christian East or West.

All of them, thanks to their accurate theology were real examples for the primary Christianity world wide and for this reason the Church has decided to proclaim them among the saints.

Keywords: *Scythia Minor, hierarchy, bishop, Ecumenical Councils, Tomis*

1. Introducere

De-a lungul timpului, o preocupare constantă a multor istorici, arheologi și teologi a fost studiul apariției și evoluției creștinismului din Scythia Minor. Cele mai multe descoperiri arheologice din fostele provincii Scythia Minor și Dacia dovedesc faptul că religia creștină a ajuns în aceste teritorii chiar la începutul primului mileniu.

Mărturiile istorice ale acelor vremuri atestă, în mod neîndoielnic, existența timpurie a creștinismului în străvechiul ținut dintre Dunăre și Mare, numit în antichitate Scythia Minor (Sciția Mică), iar astăzi Dobrogea. Acest început încearcă a-l lămurii pe de o parte tradiția, iar pe de altă parte „necesitatea logico-istorică“, despre care vorbea, în anul 1911, istoricul și arheologul român Vasile Pârvan¹.

Istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (265-339), cel mai de seamă istoric creștin al veacurilor primare, dă mărturie de faptul că ținutul de la Dunărea de Jos și Pontul Euxin și, mai ales, orașele grecești de pe țărmurile acestuia au fost evanghelizate de Sfântul Apostol Andrei, căruia, după Cincizecime, sorții i-ar fi hărăzit creștinarea Sciției. Această informație a preluat-o de la scriitorul bisericesc creștin Origen. În

1. Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 74.

cunoscuta sa lucrare *Istoria bisericească*, Eusebiu relatează faptul că Sfântul Apostol Andrei a propovăduit creștinismul și în Dacia Pontică, viitoarea provincie romană Scythia Minor. „Când Sfinții Apostoli și ucenici ai Mântuitorului nostru, scria el, s-au răspândit peste tot pământul locuit, Toma, după spusele tradiției, a luat (spre evanghelizare) țara parților (perșilor), Andrei – Scythia, Ioan – Asia, unde și-a petrecut toată viața până ce a murit în Efes; Petru a predicat iudeilor împrăștiați în Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia... Ce să mai spun de Pavel, care, după ce a predicat Evanghelia lui Hristos de la Ierusalim până în părțile Iliriei, a suferit martiriul la Roma, sub Nero? Acestea sunt spuse întocmai de Origen, în Cartea a III-a a Comentariilor sale la Geneză”².

Tradiția evanghelizării „Sciției” de către acest apostol o întâlnim și la alți scriitori bisericești. Așa de exemplu, cu mult timp înainte Sfântul Ipolit (Hipolit) (c. 170 - c. 236) consemna o tradiție potrivit căreia Sfântul Apostol Andrei „a vestit (cuvântul Evangheliei) sciților³ și tracilor”. Documente descoperite recent atestă faptul că și Sfântul Apostol Filip a însoțit pe Sfântul Apostol Andrei în Scythia, Dobrogea de astăzi, pentru a face cunoscut cuvântul lui Dumnezeu⁴. Înseamnă că o parte din teritoriul patriei noastre a fost evanghelizat de unii dintre ucenicii direcți ai Mântuitorului. Aceștia, ca și ceilalți apostoli, vor fi rânduit și ei episcopi și preoți în cetățile de pe țărmul Pontului Euxin, în speță la Tomis, metropola provinciei, care le-au continuat apoi lucrarea de încreștinare a locuitorilor de aici”⁵.

Creștinismul în Scythia Minor a cunoscut o răspândire rapidă⁶, dar activitatea misionară a Sfântului Apostol Andrei și a discipolilor săi nu

2. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 13, București, 1987, p. 99.

3. Hipolit Romanul, *Despre cei doisprezece Apostoli*, în „Fontes historiae daco-romaniae pertinentes”, vol. I, București, 1964, p. 713.

4. Emilian Popescu, *Sfântul Apostol Filip – misionar pe pământul românesc*, în „Glasul Bisericii”, LVII (2001), nr. 5-8, p. 76.

5. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1978, p. 15; Cf. Aurel Cosma, *Mytologie Roumaine*, Bucarest, 1942, p. 207; Nicolae Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare”, Galați, 1979.

6. Viorel Ioniță, *Activitatea misionară a Sfântului Apostol Andrei în Schythia Minor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CVI (1988), nr. 3-4, p. 97.

s-a limitat doar la această zonă, ci s-a extins și în regiunile învecinate, în provinciile de la nord și vest. Scythia Minor a reprezentat poarta de intrare a creștinismului pe teritoriul actual al României.

Tomisul, capitala acestei provincii, a devenit locul de activitate pastorală a primilor ierarhi din zonă. Această episcopie este întâlnită în istorie în secolele IV-VI, într-o perioadă de mari controverse trinitare și hristologice, care au dus și la convocarea primelor patru sinoade ecumenice, la care episcopii tomitani, care au participat sau au semnat deciziile sinodale, au luptat pentru păstrarea unității Bisericii creștine și a dreptei-creдинțe.

2. Legăturile episcopilor de Tomis cu Răsăritul și Apusul creștin

Ierarhii tomitani au apărut Ortodoxia cu prilejul participării la primele patru sinoade ecumenice. De asemenea, au avut un rol foarte important în procesul receptării hotărârilor dogmatice ale sinoadelor ecumenice de către credincioșii pe care îi păstoreau. Mai mult decât atât, ei au predicat și apărut Ortodoxia cu dârzenie și dăruire până la martiriu (Evangelicus, Efrem și Tit, sub persecuția lui Dioclețian și a lui Licinius).

La Primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din 325, în mod sigur a participat un episcop de la Tomis, căci Eusebiu de Cezareea, care era de față, notează că „nici scitul n-a lipsit din ceată”⁷, adică dintre participanții la sinod. După o listă a participanților ar fi vorba de Marcu. Acest episcop cu siguranță a fost împotriva ereziei lui Arie, deoarece toți urmașii săi au apărut Ortodoxia.

În secolul al IV-lea avem un alt mare episcop la Tomis în persoana lui Bretanion, primul episcop de Tomis a cărui existență nu poate fi pusă la îndoială.

Este foarte cunoscut episodul în care, pentru a impune arianismul și în provincia Scythia Minor, împăratul Valens l-a vizitat pe episcopul Bretanion (369) chiar în biserica din Tomis în care slujea acesta, în-

7. Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea a doua. Viața lui Constantin cel Mare*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 14, București, 1991, p. 128.

cercând să-l convingă să primească arianismul. Episcopul Bretanion a respins arianismul printr-o cuvântare rostită înaintea împăratului și a credincioșilor aflați în biserică, în care a apărat învățătura niceeană. Apoi lăsându-l acolo pe împărat, ca semn al respingerii comuniunii cu arienii, s-a dus într-o altă biserică, urmat de credincioși. Împăratul Valens l-a exilat pe episcop, dar apoi a revenit și i-a permis lui Bretanion să se întoarcă la Tomis, în scaunul episcopal⁸.

Teodoret al Cyrului își exprima respectul său și al contemporanilor săi față de Bretanion astfel: „Și Vetrano, care strălucea prin tot felul de virtuți, fiind rânduit ca să conducă ca episcop orașele întregii Sciții Mici și-a aprins cugetul cu râvna credinței, a combătut stricarea dogmelor și fărădelegile lui Valens contra sfinților (dreptcredincioșilor)”⁹.

Cei mai mulți cercetători susțin că autorul „Scrisorii din Gothia către cea din Capadocia”, care însoțea moaștele Sfântului Sava de la Buzău, a fost acest episcop Bretanion. Sfântul Vasile cel Mare, după primirea moaștelor, mulțumește acestui episcop prin două scrisori.

În anul 381 are loc la Constantinopol Sinodul II Ecumenic la care a participat episcopul din Tomis, care se numea *Terentius* sau *Gherontie*. Avem o informație foarte importantă în legătură cu el prin care împăratul Teodosie cel Mare cere ca episcopii din Tracia și Scythia să țină comuniunea credinței cu episcopii Terentius de Tomis și Martyrius de Marcianopolis¹⁰. Prin aceasta împăratul Teodosie cel Mare, în anul 381, îl însărcina pe Terentius să vegheze la păstrarea Ortodoxiei în cetățile din Scythia Minor¹¹.

La Sinodul III Ecumenic de la Efes, din anul 431, a participat episcopul *Timotei* de Tomis. Dovada credinței sale ortodoxe stă semnătura sa pe sentința de condamnare a lui Nestorie. El a semnat cele „12 anatematisme” ale Sfântului Chiril al Alexandriei, precum și sentința de condamnare a ereziarhului. A fost cel de-al 170-lea semna-

8. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1992, p. 144.

9. Episcopul Teodoret al Cyrului, *Istoria bisericească*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 44, București, 1995, p. 197.

10. Emilian Popescu, *Bretanion și Gerontius (Terentius) – două mari personalități ale Tomisului în secolul al IV-lea*, în „Studii teologice”, XL (1988), nr. 2, p. 120-123.

11. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 145.

tar din sentința de condamnare a lui Nestorie. A continuat activitatea misionară apărând credința ortodoxă și după sinodul de la Efes, iar erezia nestoriană nu a contaminat eparhia sa.

Urmașul lui Timotei a fost episcopul *Ioan*, care a păstorit înainte de anul 448 și care, deși n-a participat la vreun sinod ecumenic, și-a adus contribuția la apărarea credinței ortodoxe combătând erezia nestoriană. Se spune despre acesta că era unul din cei mai buni teologi ai timpului¹². I se atribuie și unele traduceri din scriitori bisericești greci în limba latină, cum ar fi Teodor de Mopsuestia și Teodoret din Cir. În timpul lui a apărut și erezia monofizită, căreia i s-a opus cu toată puterea sa, fiind, după mărturia scriitorului Marius Mercator, „unul dintre cei mai aprigi adversari ai nestorianismului și eutihianismului”. Prin calitățile sale de ierarh învățat și prin poziția sa ortodoxă episcopul Ioan și-a pus pecetea asupra convingerilor sale.

Urmașul lui Ioan pe scaunul episcopal al Tomisului a fost *Alexandru*, care a trăit în timpul disputelor monofizite. A participat la sinodul din 449, de la Constantinopol, unde semnează ca al șaptelea semnatar condamnarea lui Eutihie. Tot în 449 are loc la Efes „sinodul tâlhăresc”, care a reabilitat pe Eutihie. La acesta episcopul Alexandru al Tomisului nu a luat parte. În 451, împăratul Marcian a convocat al IV-lea Sinod Ecumenic, la care, ierarhul Alexandru, deși n-a participat, a semnat ulterior actele sinodale ca episcop al provinciei Scythia, ceea ce confirmă Ortodoxia credinței sale și a eparhiei pe care o reprezenta¹³.

După scurta păstorie a lui Alexandru urmează episcopul *Teotim II*. În vremea lui susținătorii monofizitismului tulburau în continuare pacea Bisericii și se opuneau hotărârilor Sinodului de la Calcedon. În această situație împăratul Leon I (457-474) le-a cerut în scris tuturor ierarhilor din imperiu să-și exprime poziția față de cele hotărâte la Sinodul al IV-lea, din anul 451. În răspunsul său, episcopul tomitan Teotim al II-lea scrie că primește fără rezervă hotărârile Sinodului de la Calcedon. „Prea Bunule Împărat, și eu și toată Biserica lui Dumnezeu așa înțelegem și cu consimțământul nostru confirmăm prin credință și

12. Niculae Șerbănescu, *1.600 de ani de la prima mărturie documentară despre existenței Episcopiei Tomisului*. în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 1015.

13. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 147.

mărturisirea noastră evlavioasă hotărârile Sfinților Părinți¹⁴. Răspunsul său constituie o altă dovadă că episcopii din Tomis nu s-au abătut niciodată de la adevărata credință.

După Teotim al II-lea documentele istorice nu mai amintesc numele vreunui episcop de Tomis, ceea ce nu înseamnă că Tomisul ar fi încetat să mai existe ca reședință episcopală. În această perioadă populația zonei se confruntă cu frecvente năvăliri de migratori. Apoi, mișcările permanente de revoltă din interiorul Scythiei Minor au zădărnicit, se pare, păstrarea numelor episcopilor pentru o perioadă de mai bine de o jumătate de veac. După Teotim al II-lea, ultimul nume de episcop Tomitan consemnat de istorie în sec. al V-lea, abia în prima jumătate a sec. al VI-lea documentele vorbesc despre episcopul de Tomis *Paternus*, în legătură cu acțiunea călugărilor sciți, a căror învățătură – „Unul din Sfânta Treime a suferit cu trupul” – a combătut-o. Deși călugării sciți erau convinși că formula lor exprima o hristologie profund ortodoxă, totuși pe linia Ortodoxiei fără cusur se afla episcopul lor, Paternus. Totuși, trebuie să facem o distincție clară între monarhianismul modalist (patripasianism) al lui Sabelie, din sec. al III-lea, și teopashismul promovat, în 519, la Constantinopol, de Ioan Maxențiu și de un grup de călugări sciți (Achile, Ioan, Leonțiu). Justinian și chiar Leonțiu de Bizanț, care era antimonofizit, îi susțineau pe teopashiți în folosirea formulei lor¹⁵.

Pe la mijlocul secolului al VI-lea, o nouă problemă teologică frământa Biserica creștină. În contextul disputei privind „Cele trei capitole”, documentele istorice atestă prezența lui *Valentinian* pe scaunul episcopal de Tomis, căruia i-au scris în anul 549 diaconii papei Virgilius (537-555), exprimându-și nemulțumirea cu privire la faptul că papa Virgilius a semnat condamnarea „Celor trei capitole”¹⁶. Acestea erau: persoana și opera lui Teodor de Mopsuestia, opera lui Teodo-

14. Ioan G. Coman, *Spiritualitate patristică în Scythia Minor. Ortodoxia credinței*, în „Ortodoxia”, XXIX (1977), nr. 2, p. 164-165.

15. O. Bardenhewer, *Geschichte der Altkirchlichen Literaturi*, Freiburg im Breisgau, 1924, p. 202, 299.

16. Ioan Rămureanu, *Episcopul Valentinian de Tomis. Corespondența lui cu papa Virgiliu în chestiunea „Celor Trei Capitole”*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXV (1974), nr. 1-3, p. 200-212.

ret de Cir și a scrierilor lui Ibas de Edessa împotriva Sfântului Chiril al Alexandriei, motivând că acestea ar contribui la dezbinarea dintre ortodocși și monofiziți. În același an, 549, episcopul de Tomis îi scrie papei Virgilius, iar acesta îi răspunde în anul 550. În pofida acestui schimb de scrisori între episcopul de Tomis și papă, Valentinian nu a voit să semneze actul de condamnare a „Celor trei capitole”¹⁷. Este cunoscut faptul că episcopul Valentinian nu a participat la Sinodul al V-lea Ecumenic (553), dar nu sunt cunoscute motivele absenței sale de la lucrările acestui sinod. Este important de menționat însă că numele său a fost rostit în timpul lucrărilor sinodului. Atât corespondența cu diaconii papei, cât și cea cu papa însuși, dar și evocarea numelui lui Valentinian în cadrul lucrărilor sinodului, confirmă recunoașterea sa ca personalitate bisericească și teologică, prestigiul de care se bucura în mediul ecumenic al timpului.

Cu acestea se sfârșesc informațiile legate de episcopal Valentinian, dar și despre Episcopia Tomisului. Deși informațiile istorice despre ea încetează cu anul 553, totuși ea își va continua existența, în pofida numeroaselor valuri ale avarilor, care au distrus importante localități în Moesia Inferior și Scythia Minor (587)¹⁸.

Argumentul perentoriu care susține rolul episcopilor tomitani din secolele IV-VI în luarea hotărârilor dogmatice ale primelor cinci sinoade ecumenice și păstrarea credinței ortodoxe în rândul credincioșilor Scythiei Minor este faptul că în această provincie a imperiului bizantin nu s-a împământenit niciuna din marile erezii care au bântuit Biserica răsăriteană în vremea păstoririi lor. Ei au fost la curent cu dreapta învățătură a Bisericii ca participanți activi la lucrările sinoadelor ecumenice, ca apărători ai dreptei credințe în cadrul acestora și ca primitori ai credinței sinoadelor în calitatea lor de păstori responsabili pentru credința păstoriților lor. Legăturilor pe care le-au întreținut cu marile personalități teologice și bisericești din epoca lor, ca Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Leon cel Mare, Epifanie, Virgilius au contribuit la menținerea lor pe linia Ortodoxiei¹⁹. De asemenea, s-au făcut cu-

17. Niculae Șerbănescu, *1.600 de ani de la prima mărturie...*, p. 1023.

18. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 149.

19. Niculae Șerbănescu, *1.600 de ani de la prima mărturie...*, p. 1011.

noscuți prin cultura lor teologică și dreapta credință, prin dârzenia cu care s-au opus ereziilor vremii, așa încât sunt remarcați prin cuvinte elogioase de unii dintre contemporanii lor (Sozomen, Casiodor, Socrate, Marius Mercator ș.a.).

Așadar, credincioșii creștini din Scythia Minor au fost de la început și au rămas ortodocși, în toată perioada cât a funcționat Episcopia Tomisului, datorită episcopilor lor.

După ce am căutat să identific factorii care au contribuit la păstrarea dreptei credințe în rândul sciților, cea de-a doua parte a lucrării de față se va ocupa cu dovezile istorice care confirmă dreapta credință a credincioșilor creștini din Scythia Minor, exprimată prin unii teologi ce au trăit în această zonă.

3. Teologii tomitani – mari personalități ale epocii

O serie de autori din Scythia Minor, unii dintre ei episcopi (Teotim al Tomisului), alții făcând parte din grupul „călugărilor sciți” (Ioan Cassian, Dionisie cel Mic, Ioan Maxențiu, Achile, Ioan, Leonțiu etc.), reprezintă începutul unei lumi noi pe teritoriul locuit astăzi de creștinii din Dobrogea²⁰.

Există mai multe elemente care ne dezvăluie importanța teologilor din această regiune. În primul rând este vorba de relațiile și contactele purtate în scris, dar și direct cu ilustre personalități teologice de către episcopii tomitani. Episcopul Teotim I al Tomisului avea relații de prietenie cu Sfântul Ioan Gură de Aur²¹, Arhiepiscopul Constantinopolului. Sfinții Ioan Cassian și Gherman au cunoscut nemijlocit elita monahală palestiniană și egipteană, dar și pe Ioan Gură de Aur la Constantinopol, pe care el însuși îl numește „podoabă a preoțimii din Constantinopol”²². De asemenea, Ioan Cassian face cunoștință nemijlocit, chiar la Roma, cu arhidiaconul Leon, viitorul papă, cel care-l îndeamnă să scrie cunoscutul tratat „Despre întruparea Domnului – contra lui Nestorie”.

20. Ioan G. Coman, *Teologi și teologie în Scythia Minor în secolele IV- VI*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCVI (1978), nr. 7-8, p. 789.

21. Niculae Șerbănescu, *1.600 de ani de la prima mărturie...*, p. 1011.

22. Sfântul Ioan Cassian, *Convorbiri duhovnicești*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 57, București, 1990, p. 880.

Episcopul Bretanion al Tomisului este autorul „Scrisorii din Gothia către cea din Capadocia”, care însoțea moaștele Sfântului Sava de la Buzău. Marele capadocian, Sfântul Vasile cel Mare, după primirea moaștelor, mulțumește acestui episcop prin două scrisori²³.

În al doilea rând, misionarii plecați de pe aceste meleaguri au avut un rol de prim rang în vestirea cuvântului evanghelic și în cunoașterea credinței curate, ferită de erezii. Episcopi precum Bretanion, au organizat activitatea misionară a Scythiei Minor²⁴. Misionarii de pe aceste meleaguri căutau să combată cu tărie ereziile din ținutul lor (episcopul Bretanion) ori din alte părți ale spațiului creștin (episcopul Ioan de Tomis, Sfântul Ioan Cassian).

Printre teologii autori de cărți ale căror cuvinte atrag atenția se numără și Teotim I. Instruit în „filosofie” și aspirant către desăvârșire, dovedește bună stăpânire a informației teologice, dar și abilitate diplomatică în timpul unei dispute doctrinare purtată cu prilejul intervenției avute în favoarea lui Ioan Gură de Aur, la Constantinopol.

Marius Mercator, contemporan cu episcopul Ioan, scrie despre acesta că era „unul din cei mai buni teologi ai timpului”²⁵. Ioan de Tomis este elogiat de Marius Mercator pentru cuvântările sale teologice citate ca opere de autoritate în lupta contra nestorianismului și contra monofizismului. Episcopul Ioan a păstrat și a propovăduit până la moartea sa credința ortodoxă, opunându-se cu toată puterea către sfârșitul vieții și erezii monofizite, la începuturile acesteia. Pentru Ioan de Tomis „monofizitismul lui Eutihie era cea mai rea dintre erezii, mai periculoasă chiar decât nestorianismul, căci „a uni Cuvântul divin cu un trup și nu cu natura omenească completă și a-L face pe Dumnezeu pătimitor, este profanare și idolatrie”²⁶.

Ioan Cassian se numără printre teologii cei mai productivi din Scythia Minor. El a combătut nestorianismul, precum și învățătura Fe-

23. Vasile Gh. Sibiescu, *Legăturile Sfântului Vasile cel Mare cu Scythia Minor (Dobrogea)*, în „Ortodoxia”, XXXI (1979), nr. 1, p. 146-159.

24. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor – Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolele al IV-lea – al VI-lea*, în „Ortodoxia”, XX (1968), nr. 1, p. 212.

25. Niculae Șerbănescu, *1.600 de ani de la prima mărturie...*, p. 1015.

26. *Ibidem*, p. 1016.

ricitului Augustin despre supremația harului și despre predestinație. Opera sa teologică este formată din trei lucrări: *Așezămintele cenobitice* (12 cărți) și *Conferințele duhovnicești* (24 cărți), în care se ocupă de desăvârșirea creștină, și tratatul *Despre întruparea Domnului* (7 cărți), în care combate erezia nestoriană, dezvoltând teologia ortodoxă. Temele celor două probleme tratate în lucrările lui Ioan Cassian înscriu opera acestuia în sfera universală, ecumenică.

Sfântul Ioan Cassian este unul din reprezentanții de seamă ai literaturii patristice de la începutul secolului al V-lea. El a făcut cu succes legătura dintre Răsărit și Apus. Este considerat „părintele monahismului apusean”, datorită principiilor monahale pe care le-a alcătuit. Are meritul de a fi introdus în Apus patericul, un gen literar aparte, în care sunt prezentate, prin convorbiri cu marii părinți duhovnicești, regulile de bază ale vieții monahale.²⁷

Dacă hristologia Sfântului Ioan Gură de Aur și învățătura filocalică a Sfântului Vasile au devenit occidentale și ecumenice, aceasta se datorează în primul rând cărților lui Ioan Cassian.

În sfârșit, amintim pe eruditul monah – Dionisie Exiguul. Deoarece stăpâna foarte bine latina și greaca, traducerile pe care le-a realizat aveau prefețe personale de mare valoare. Pe lângă aceste traduceri patristice²⁸, ne-a lăsat moștenire scrieri de drept canonic, biografii, precum și lucrări de cronologie creștină²⁹.

Sfântul Dionisie Exiguul prin opera sa canonică a fost numit „Părintele Dreptului canonic ortodox”. De asemenea, a avut un rol deosebit în ceea ce privește cronologia și computul pascal. Prin aceasta s-a ajuns la un consens între Răsărit și Apus în ceea ce privește serbarea la aceeași dată a Paștelui.

Sfântul Dionisie Exiguul a stabilit era creștină, înlocuind numărarea anilor de la oricare alt eveniment istoric cu „singurul (eveniment)

27. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 152.

28. Ioan G. Coman, „Sciții” Ioan Cassian și Dionisie cel Mic și legăturile lor cu lumea mediteraneeană, în „Studii teologice”, XXVII (1975), nr. 3-4, p. 195-197.

29. Nicolae V. Dură, *Un daco-roman, Dionisie Smeritul (Exiguus), părintele dreptului bisericesc apusean*, în „Studii teologice”, XLIII (1991), nr. 5-6, p. 84-90; Idem, *Străromânul Dionisie Exiguul și opera sa canonică. O evaluare canonică a contribuției sale la dezvoltarea dreptului bisericesc*, în „Ortodoxia”, XL (1989), nr. 4, p. 37-61.

nou sub soare³⁰, adică întruparea Logosului, Fiului lui Dumnezeu – Mântuitorul Hristos. Cu toate că are și anumite greșeli, era creștină stabilită de Dionisie Smeritul este o mare realizare. Sistemul cronologic dionisian, cu toate erorile lui, a putut deveni sistemul lumii civilizate, rămânând o cucerire a întregii omeniri până în epoca noastră³¹.

4. Concluzii

Așadar, factorii principali care au contribuit la propagarea hotărârilor dogmatice ale sinoadelor ecumenice în Scythiei Minor și apoi la receptarea acestora în rândul clerului și credincioșilor au fost episcopii care au participat la aceste sinoade sau au avut legături strânse cu părinții și teologii din Răsărit. Stabilindu-se învățătura corectă a Bisericii, în marile sinoade ecumenice, aceasta a devenit sursă de inspirație și subiect pentru cultul creștin, care se îmbogățește de la secol la secol și de la sinod la sinod, punând la îndemâna credincioșilor tezaurul de învățătură al Bisericii sub forma rugăciunilor și a poeziei cântate. Aceasta ne dovedește încă o dată că, într-adevăr, cultul este dogma în acțiune³².

Cei care au certificat cu mărturia lor personală și cu autoritate Ortodoxia au fost episcopii de la Tomis, care au apărat credința chiar cu prețul vieții.

În pofida vremurilor tulburi și a numeroaselor erezii cărora Biserica a trebuit să le facă față, în Scythia Minor nu a prins rădăcini niciuna dintre aceste erezii, datorită acestor importanți episcopi, dar și a unor teologi de mare valoare ca Sfântul Ioan Cassian, Sfântul Dionisie Exiguul, Maxențiu ș.a. Ei reprezintă forța intelectuală care a reușit să îmbine în mod fericit cultura răsăriteană cu cea apuseană, oferind lumii creștine a veacului în care au trăit modelul ideal al ecumenismului, al rezolvării disensiunilor într-un mod creștinesc neîntâlnit până atunci.

30. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, București, 1993, p. 96.

31. Gheorghe Drăgulin, *Cercetări asupra operei lui Dionisie Exiguul și îndeosebi asupra celei necunoscute până acum*, în „Mitropolia Olteniei”, XL (1988), nr. 5, p. 24-68.

32. Nicușor Tucă, *Hristologia reflectată în imnografia ortodoxă*, Constanța, 2013, p. 14.

Acest lucru scoate în evidență că în Scythia Minor problemele teologice erau profund analizate și dezbătute de călugării viețuitori ai acestor locuri, ca dovadă a atașamentului și devotamentului față de credința pe care o propovăduiau.

În final, trebuie să remarcăm faptul că lucrările acestor ierarhi și teologi din Scythia Minor sunt considerate ca primele manifestări culturale de nivel continental ale daco-romanilor: „Am fost puși în circulație europeană prin opere scrise în limba latină de oameni ca Niceta de Remesiana, Ioan Cassian, Ioan episcop de Tomis, Ioan Maxențiu, Dionisie cel Mic și diverși călugări «sciți» (cel puțin trei cu numele Ioan)”³³.

Toate aceste la un loc au fost argumentele și rațiunea pentru care Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a decis să-i canonizeze pe cei mai mulți dintre cei amintiți în acest studiu.

33. Ioan G. Coman, *Izvoarele Ortodoxiei românești în creștinismul daco-roman. Aniversarea a 16 secole de la participarea episcopului Terentie-Gherontie de Tomis la Sinodul II Ecumenic (381) de la Constantinopol*, în „Ortodoxia”, XXXIII (1981), nr. 3, p. 361.